

ОРКЕСТРИ (АНСАМБЛІ) БАЯНІВ І АКОРДЕОНІВ. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Розглядаються проблеми розвитку оркестрів (ансамблів) баянів та акордеонів, пропонуються методичні рекомендації стосовно формування інструментального складу музичних колективів та їх репертуару.

Ключові слова: оркестр, ансамбль, баян, акордеон, інструментальний склад, репертуар.

Рассматриваются проблемы развития оркестров (ансамблей) баянов и аккордеонов, предлагаются методические рекомендации по формированию инструментального состава музыкальных коллективов и их репертуара.

Ключевые слова: оркестр, ансамбль, баян, аккордеон, инструментальный состав, репертуар.

The problems of orchestras (ensembles) bajans and accordions, offers guidance on the formation of the instrumental music groups and repertoire.

Key words: orchestra, ensemble, bayan, accordion, instrumental composition, repertoire.

Розвиток української школи баянного й акордеонного виконавства, численні перемоги українських виконавців — баяністів та акордеоністів — на міжнародних фестивалях і конкурсах, зокрема в складі різних інструментальних ансамблів, спонукають нас до подальшої активізації ансамблевого та оркестрового виконавства, вдосконалення науково-методичної роботи з цього питання, створення нових музичних колективів, зокрема ансамблів баяністів та акордеоністів (від дуетів, тріо, квартетів до ансамблів чисельністю 10 — 15 учасників) і навіть оркестрів (з 20 — 30 музикантів).

Інструментальний склад подібних оркестрів може містити не тільки баяни або акордеони, але й інші музичні інструменти, наприклад духові (гобой, кларнет тощо), струнні (контрабас та ін.), клавішні (фортепіано), ударні (тарілки, малий барабан, трикутник, дзвоники, ксилофон, вібрафон), які сприятимуть одержанню більш насиченої, яскравої звукової палітри, об'ємного, дійсно оркестрового звучання.

Саме у зв'язку з цим означені аспекти набули різноманітного висвітлення в деяких методико-педагогічних працях, музично-теоретичних розробках та виконавсько-практичних рекомендаціях [2; 3; 4; 5; 6; 11; 12]. Незважаючи на наявність значного обсягу науково-методичної літератури, ці питання є постійно ак-

туальними і значущими у виконавсько-педагогічній практиці та потребують подальшого висвітлення.

Мета статті полягає у визначенні специфіки процесу розвитку оркестрів (ансамблів) баянів та акордеонів, особливостей інструментального складу музичних колективів та їх репертуару.

Оркестри (від. гр. orchestra — великий колектив музикантів, граючих на різних музичних інструментах та виконуючих разом музичний твір) або ансамблі (від фр. ensemble — разом, невеликий художній колектив виконавців; іноді назва «ансамбль» переноситься на оркестровий колектив зменшеного складу) баянів та акордеонів існують практично в усіх музичних навчальних закладах — дитячих музичних школах (школах естетичного виховання), музичних коледжах (коледжах культури та ін.), вищих навчальних закладах культури і мистецтва — консерваторіях, університетах культури і мистецтв, академіях культури та ін.

Звичайно, всі колективи відрізняються один від одного певними особливостями, притаманними конкретному оркестру й ансамблю або навчальному закладу, до якого цей колектив належить, наприклад:

- кількісним складом оркестру чи ансамблю баянів та акордеонів (залежить від чисельності учнів баяністів та акордеоністів, які навчаються в навчальному закладі);
- якісним інструментальним складом (залежить від наявності музичних інструментів, необхідних для збереження потрібного звукового балансу оркестрових груп та музичного колективу в цілому);
- рівнем виконавської майстерності оркестрантів (який, безумовно, різний в музичних колективах дитячої музичної школи та студентів консерваторії).

Кількісний склад ансамблю залежить, перш за все, від чисельності тих чи інших учнів-музикантів, які могли б увійти до складу ансамблю. За умов недостатньої кількості баяністів та акордеоністів у навчальному закладі доцільно створювати невеличкі ансамблі різного складу, до участі в яких бажано залучати й домристів, гітаристів тощо. Якщо ж кількість баяністів та акордеоністів достатня для створення більшого ансамблю і, навіть, оркестру, то слід особливо уважно ставитися до питання наявності відповідних музичних інструментів та комплектації оркестрових груп, адже це є головною передумовою якісного, збалансованого звучання ансамблевого (оркестрового) колективу.

На превеликий жаль, наша промисловість припинила виготовлення оркестрових тембрових баянів, тому доводиться використовувати лише ті музичні інструменти, які є в наявності або є власністю учнів баяністів та акордеоністів.

Найдоцільнішим є, на мою думку, такий варіант комплектації оркестрового колективу баяністів та акордеоністів, відповідно для малого та великого складів:

основні групи інструментів

акордеони 1	1–2	3 — 4
акордеони 2	1–2	3 — 4
баяни 1	2–3	4 — 5
баяни 2	2–3	4–5
баяни 3	2 3 — 4	
баян бас	1	1
балалайка контрабас	-	1
фортепіано	1	
ударні інструменти	1	1–2

За бажанням диригента для виконання сольних епізодів або для надання специфічного колориту звучання в одному або кількох музичних творах до складу оркестру можна долучати інші, епізодичні інструменти — гобой, кларнет, труба, ксилофон, вібрафон та ін. Щодо групи ударних інструментів, то з оркестром баянів та акордеонів добре гармонують трикутник, дзвіночки, тарілка, бубон, малий барабан, іноді навіть литаври, відповідно для малого та великого складів:

епізодичні інструменти

гобой	-	1
кларнет	-	1
труба	-	1
ксилофон	1	1
вібрафон	1	1

Розміщення оркестрантів на естраді потребує врахування акустичних особливостей не тільки «основних» (баянів та акордеонів), але й, так званих, «епізодичних» музичних інструментів. Основна й найчисельніша в оркестровому складі цього типу — баянна інструментальна група. Це зумовлює необхідність компактнішого розміщення баяністів.

За баянною виконавською групою доцільно розміщувати групу музикантів-акордеоністів, адже акордеони мають регістри, які додають не тільки нових тембральних і колористичних барв, але й динамічнішого звучання.

Духові інструменти (гобой, кларнет, труба та ін.) для збереження звукового балансу слід розташовувати за групою акордеонів. Такі інструменти як ксилофон, вібрафон — ще далі.

Вважаю за доцільне запропонувати такий варіант розміщення музикантів оркестру на концертній естраді:

Ударні інструменти:		
литаври, тарілка, бубон,		вібрафон ксилофон
трикутник, дзвоники та ін.		
	балалайка контрабас	фортепіано
гобой	кларнет	труба
акордеони 1	баян бас	акордеони 2
баяни 1	баяни 2	баяни 3
	диригент	

Оркестрантів різних поколінь та рівня інструментально-виконавської майстерності об'єднує одне — співтворчість, можливість спільного виконання різноманітних музичних творів, відмінних за стильовими, жанровими та структурними ознаками, образним змістом (від концертних обробок пісенно-танцювальних мелодій до класичних раритетів і сучасних зразків), що сприяє підвищенню загальномузичного і художньо-виконавського рівня баяністів та акордеоністів. А це, у свою чергу, неможливо без професійно визначеного репертуару, який, без перебільшення, є підґрунтям для формування і розвитку в оркестрантів їхніх музичних здібностей, художнього мислення, творчої інтуїції, виконавського досвіду.

Необхідно визнати, що оригінальний оркестровий та ансамблевий репертуар баяністів і акордеоністів, незважаючи на незаперечні художні особливості багатьох творів, є нечисленним. А тому в умовах дефіциту відповідного репертуару виникає необхідність перекладення кращих зразків світової музичної спадщини для певного складу оркестру або ансамблю баяністів та акордеоністів. Але перекладати музичні твори, які створені для іншого виконавського складу (зокрема симфонічного оркестру), для виконання їх оркестрами (ансамблями) баянів та акордеонів слід дуже обережно. Набуття якісного та змістовного звучання оригінальних творів у художньому перекладенні для ансамблю (оркестру) баяністів та акордеоністів зумовлює врахування іманентних фактурних та динамічних можливостей цих інструментів, манери звукодобування, притаманної їм тембральної специфіки тощо.

Головною творчо-виконавською метою застосування різноманітних художніх перекладень музичних творів для ансамблів (оркестрів) баянів та акордеонів є відтворення емоційному змісту оригіналу в новому звучанні з набуттям інших темброфактурних й колористичних якостей.

Обираючи музичні зразки для концертного виконання необхідно передусім зважати на рівень відповідної фахової підготовки кожного учасника музичного колективу, його технічні можливості. Серед них — володіння штрихами, динамікою, технікою міховедення, філіруванням звука, вміння підбирати зручну та

професійно виправдану, доцільну для конкретного музичного тексту аплікатуру, а також здатність найякісніше виконувати вказівки диригента та доносити до слухачів художній зміст творів, що виконуються.

Важливою умовою ансамблевого виконавського процесу є не лише опанування кожним учасником усіх необхідних виконавсько-виражальних засобів, а й здатність поєднувати особисті виконавські прийоми з манерою гри інших ансамблістів (оркестрантів), відчувати себе співучасником загальномузичного колективного процесу. Особливо це стосується артикуляції (від лат. articulo — розділяю) — способу виконання звуку на музичному інструменті в різноманітних варіантах його атаки. Злагоджена артикуляція особливо важлива під час виконання художнього твору великим колективом виконавців на музичних інструментах з різними особливостями звукодобування, різною штриховою культурою, динамічною шкалою тощо. Лише в такому разі є можливою справжня єдність у розумінні музичного тексту, справжній художньо-виконавський ансамбль — збіг відчуттів темпу, динаміки, артикуляції.

Важливе значення в процесі роботи над музичним твором має питання розуміння художнього змісту обраного твору, його стильових та динамічних особливостей. Це надає певного поштовху до ретельнішої корекції штрихів, артикуляції, метроритму, динамічного та тембрового балансу, що, в свою чергу, посилює творчо-виконавську відповідальність кожного оркестранта, спонукає його до подальшого активного вдосконалення ансамблевої техніки.

Отже, складно переоцінити значення репертуару не тільки для вдосконалення виконавської майстерності, але й для розвитку музичного мислення баяністів та акордеоністів. Професійно обраний художній репертуар є основою мистецького розвитку ансамблевого (оркестрового) колективу, сприяє створенню творчої атмосфери, зумовлює подальшу роботу над вирішенням складних технічних та художньо-виконавських завдань.

Перспективним напрямом подальших розробок обраної теми є висвітлення специфіки процесу художнього перекладення та аранжування класичних і сучасних творів для ансамблю (оркестру) баяністів та акордеоністів.

Список літератури

1. Давидов М. Теоретичні основи перекладання інструментальних творів для баяна / М. Давидов. — К. : Муз. Україна, 1977. — 100 с.
2. Зиновьев В. Инструментовка фортепианных произведений для оркестра баянов / В. Зиновьев // Баян и баянисты. — Вып. 3. — М. : Сов. композитор, 1977. — С. 5—85.
3. Имханицкий М. Совершенствование ансамблевого мастерства баяниста : метод. пособ. / М. Имханицкий, А. Мищенко. — Респ. метод. кабинет учебн. завед. искусств и культуры, 1989. — 39 с.

4. Имханицкий М. Дуэт баянистов. Вопросы теории и практики : учебно-метод. пособ. для учебн. завед. искусств и культуры. — Вып. 1. / М. Имханицкий, А. Мищенко. — М. : из-во РАМ им. Гнесиных, 2001. — 80 с.
5. Имханицкий М. Дуэт баянистов. Вопросы теории и практики : учебно-метод. пособ. для учебн. завед. искусств и культуры. — Вып. 2. / М. Имханицкий, А. Мищенко. — М. : из-во РАМ им. Гнесиных, 2002. — 88 с.
6. Имханицкий М. Дуэт баянистов. Вопросы теории и практики : учебно-методическое пособие для учебных заведений искусств и культуры. — Вып.3. / М. Имханицкий, А. Мищенко. — М. : из-во РАМ им. Гнесиных, 2004. — 84 с.
7. Клебанов Д. Искусство инструментовки : пособ. / Д. Клебанов. — К. : Муз. Україна, 1972. — 219 с.
8. Когоутек Ц. Техника композиции в музыке XX века / Ц. Когоутек. — М. : Музыка, 1976. — 367 с.
9. Липс Ф. О переложениях и транскрипциях / Ф. Липс // Баян и баянисты. — Вып.3. — М. : Сов. композитор, 1977. — С. 86-108.
10. Лысенко Н. Квартет баянистов Киевской государственной филармонии / Н. Лысенко. — К. : Музична Україна, 1979. — 95 с.
11. Максимов Е. Ансамбли и оркестры гармоник : пособ. для руков. самод. коллективов / Е. Максимов. — М. : Сов. композитор, 1979. — 175 с.
12. Ризоль Н. Очерки о работе в ансамбле баянистов (на основе опыта квартета баянистов Киевской филармонии) : метод. пособ. / Н. Ризоль. — М. : Сов. композитор, 1986. — 222 с.
13. Розанов В. Инструментоведение : пособ. для руков. оркестров русских нар. INSTR. / В. Розанов. — М. : Сов. композитор, 1981. — 136 с.

Надійшла до редколегії 12.01.2012 р.